

УДК 821.161.2:81'1

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-38>

ГЕРМЕНЕВТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

HERMENEUTICS AS A METHODOLOGICAL TOOL FOR THE STUDY OF UKRAINIAN LITERATURE

Ковальова І. О.,

orcid.org/0000-0002-9056-4744

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філософії і суспільних наук

Національного університету «Чернігівська політехніка»

У статті розглядається герменевтика як ефективний методологічний інструмент у дослідженні української літератури. Акцент зроблено на її філософському підґрунті, історичних джерелах та трансформаціях, які зробили герменевтичний підхід універсальним засобом інтерпретації художнього тексту в контексті культури, історії та індивідуального досвіду. Проаналізовано основні концепції Ф. Шляєрмахера, В. Дільтея, Г.-Г. Гадамера, П. Рікера, які сформували теоретичні засади сучасної герменевтики, а також окреслено ключові поняття – «текст», «інтерпретація», «автор», «читач», «горизонт розуміння», «герменевтичне коло». Показано, що герменевтика дозволяє виявляти не лише зміст, закладений автором, а й смислові нашарування, зумовлені культурно-історичним контекстом та читацькою рецепцією.

Окрема увага приділяється розвитку герменевтики в українській філології, зокрема в працях М. Зубрицької, Т. Гундорової, М. Ільницького, які послідовно застосовують інтерпретаційні стратегії у вивченні творів українських авторів. На прикладах текстів Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Валерія Шевчука, Ліни Костенко, Оксани Забужко продемонстровано, як герменевтичний підхід сприяє глибшому осмисленню символіки, екзистенційної проблематики, ідентичнісних моделей і гендерних наративів.

У статті також розглянуто виклики та перспективи герменевтики в умовах цифрової культури. Проаналізовано специфіку інтерпретації електронних текстів, гіпертекстуальних і мультимедійних форматів, які вимагають нового рівня читацької активності. У підсумку обґрунтовано, що герменевтичний метод зберігає актуальність як адаптивний інструмент сучасного гуманітарного знання, здатний ефективно функціонувати в умовах трансформацій літературного процесу.

Ключові слова: герменевтика, інтерпретація, українська література, культурний контекст, ідентичність, символіка, смислотворення.

The article explores hermeneutics as an effective methodological tool in the study of Ukrainian literature. Emphasis is placed on its philosophical foundations, historical origins, and the transformations that have rendered the hermeneutic approach a universal means of interpreting literary texts within cultural, historical, and individual contexts. The core concepts developed by F. Schleiermacher, W. Dilthey, H.-G. Gadamer, and P. Ricoeur – such as “text,” “interpretation,” “author,” “reader,” “horizon of understanding,” and the “hermeneutic circle” – are analyzed as the theoretical pillars of modern hermeneutics. It is shown that hermeneutics allows not only for the reconstruction of the meaning intended by the author but also for uncovering layers of significance shaped by cultural-historical context and reader reception.

Special attention is given to the development of hermeneutics in Ukrainian philology, particularly in the works of M. Zubrytska, T. Hundorova, and M. Ilytskyi, who have consistently applied interpretative strategies in the study of Ukrainian literary texts. Through the analysis of works by Lesia Ukrainka, Olha Kobylianska, Valerii Shevchuk, Lina Kostenko, and Oksana Zabuzhko, the article demonstrates how the hermeneutic approach enables a deeper understanding of symbolism, existential themes, identity narratives, and gender discourse.

The article also examines the challenges and prospects of hermeneutics in the context of digital culture. It addresses the specifics of interpreting electronic texts, hypertexts, and multimedia formats, where the reader becomes

not only an interpreter but also an active participant in the creation of meaning. In conclusion, the article argues for the continuing relevance and adaptability of the hermeneutic method as a vital tool of contemporary humanities.

Key words: hermeneutics, interpretation, Ukrainian literature, cultural context, identity, symbolism, meaning-making.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві зростає інтерес до методологій, які дозволяють глибше розкрити смисли художнього тексту, його взаємозв'язок із культурним контекстом, авторським досвідом та читацькими інтерпретаціями. У цьому сенсі герменевтика посідає провідне місце як потужний інструмент осмислення літературних творів, зокрема в площині національної літературної традиції. Для української літератури, що розвивалася в умовах постійних соціокультурних трансформацій і політичних викликів, герменевтичний підхід є особливо цінним, оскільки дає змогу виявити багатшаровість текстів, приховані ідеологічні та екзистенційні сенси, а також сприяє глибшому розумінню національної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжному літературознавстві герменевтика розглядається не лише як метод інтерпретації тексту, а й як філософія розуміння культури загалом. Ключові теоретики – Г.-Г. Гадамер [1], П. Рікер [2], Г.-Р. Яус [3], В. Дільтей [4] – створили концептуальні засади, що й досі залишаються актуальними для аналізу художньої літератури. В українському науковому дискурсі герменевтичний підхід утверджується поступово, але впевнено. У працях М. Зубрицької [5], М. Ільницького [6], Т. Гундорової [7], В. Моренця [8], С. Павличка [9], Н. Зборовської [10], З. Лановик [11] та інших відзначається тенденція до інтерпретаційного аналізу текстів з урахуванням культурного, історичного та філософського контекстів. Водночас питання системного застосування герменевтики як методологічної основи літературознавчого дослідження потребує подальшого теоретичного осмислення та практичної розробки.

Метою цієї статті є з'ясування сутності герменевтики як методологічного інструмента в аналізі української літератури та окреслення її практичного потенціалу в інтерпретації художніх творів.

Виклад основного матеріалу. Герменевтика як наука про розуміння тексту має витоки, що сягають античності, і спершу розвивалася в контексті сакрального тлумачення. У межах класичної герменевтичної традиції, зокрема в працях Орігена [12], Августина [13] та Фоми Аквінського [14], головним об'єктом інтерпретації була Біблія, а метою – якнайточніше відтворення первісного, «істинного» смислу. Такий нормативний підхід акцентував на абсолютності авторського задуму та авторитеті тексту. У XIX–XX століттях, у відповідь на домінування раціоналістичних моделей пізнання, відбувається становлення філософської герменевтики, що розширює межі дисципліни. У працях Ф. Шляєрмахера [15], В. Дільтея [4], Г.-Г. Гадамера [1] та П. Рікера [2] герменевтика постає як фундаментальна онтологічна та епістемологічна парадигма, яка осмислює умови розуміння не лише тексту, а й культури, історії та людського існування загалом. У цьому контексті розуміння трактується як історично зумовлений процес, що невіддільний від досвіду інтерпретатора, його горизонту очікування та передрозуміння.

Упродовж XX століття герменевтика дедалі активніше інтегрується в літературознавчу науку, поступово формуючи окремий напрям – літературознавчу герменевтику. Її головна мета полягає не лише у реконструкції авторського задуму, а насамперед у виявленні багатозначності художнього тексту, потенціалу нових смислів, що виникають у процесі діалогічної взаємодії між текстом і читачем. У цьому сенсі герменевтика функціонує не лише як аналітична методика, а як засіб глибокої критичної рефлексії над самою природою інтерпретації, де рецепція художнього твору набуває значення культурної події.

Ф. Шляєрмахер [15], один із провісників модерної герменевтичної думки, запропонував універсальну методологію розуміння, що виходить за межі традиційної екзегези. Він виокремив

два аспекти герменевтичного аналізу: граматичний (пов'язаний із мовною структурою твору) та психологічний (спрямований на реконструкцію внутрішніх намірів автора). Центральною в його підході є ідея інтерпретативного «входження» у свідомість автора – спроба досягнути зміст твору глибше, ніж це міг усвідомлювати сам митець. Така концепція передбачає, що інтерпретатор, за умови належної мовно-культурної підготовки, здатен виявити ті смислові горизонти, які залишилися неусвідомленими навіть для самого автора.

Подальший розвиток герменевтики відбувся у філософії В. Дільтея [4], який розширив її межі до загальної методології гуманітарного знання. Він протиставляв «розуміння» – як ключову пізнавальну стратегію гуманітарних наук – «поясненню», властивому природничим дисциплінам. Для Дільтея процес інтерпретації був нерозривно пов'язаний з історичним контекстом і життєвим досвідом – як автора, так і читача, – що стало підґрунтям для подальших герменевтичних розвідок у літературознавстві ХХ ст. Безумовно, радикальні зміни в герменевтичному мисленні внесла концепція Г.-Г. Гадамера [16], викладена в його праці «Істина і метод», де він підкреслив історичну зумовленість кожного акту розуміння та описав феномен «герменевтичного кола» – нескінченного руху між частиною й цілим, текстом і контекстом, суб'єктом і традицією. Центральним у його підході є поняття «злиття горизонтів» – процес зустрічі світоглядних установок автора і читача в момент інтерпретації. Розвиток герменевтики в діалозі з феноменологією продовжив П. Рікер [2], який, спираючись на ідеї «герменевтики підозри», наголосив на критичному ставленні до тексту, що часто містить приховані, ідеологічно зумовлені смисли. Крім того, Рікер запропонував теорію наративної ідентичності, де художній текст виступає не лише об'єктом тлумачення, а й простором формування суб'єктивності та культурного самопізнання.

У герменевтичному дискурсі провідними категоріями постають інтерпретація, текст, автор і читач – елементи, що перебувають у постійній взаємозалежності. Інтерпретація осмислюється не як фіксоване відтворення об'єктивного змісту, а як креативний і динамічний процес смислотворення, що виникає у взаємодії читача з текстом. Цей процес зумовлений культурним тлом, мовно-комунікативною компетентністю, історичним контекстом та індивідуальним горизонтом розуміння інтерпретатора. Саме герменевтика і є способом розуміння та інтерпретації текстів, причому саме методологія роботи з текстами дозволяє створювати способи інтерпретації всіх інших соціально-культурних та історичних феноменів [17]. У межах герменевтики текст постає як автономна семіотична структура, що не зводиться до інтенцій автора й передбачає багатовекторність інтерпретацій. Він функціонує як повноправний комунікативний суб'єкт, здатний вступати в діалог з читачем і породжувати нові сенси в межах цього взаємодіалогу. У герменевтичній парадигмі відбувається зміщення акценту з автора як єдиного джерела значення: концепти «смерті автора» (Р. Барт) [18] та «відкритого тексту» (У. Еко) [19] засвідчують тенденцію до переосмислення авторитету авторської позиції на користь інтерпретативної свободи читача. Отже, читач виступає як активний учасник смислотворення, актуалізуючи приховані потенціали тексту, включаючи їх у нові історико-культурні контексти. Саме завдяки цьому літературний твір здобуває багатозначність і здатність до тривалого існування в динаміці інтерпретацій.

У вітчизняному літературознавстві герменевтичний підхід утверджувався поступово, у діалозі з європейською гуманітарною традицією. За радянських часів потенціал герменевтики був суттєво звужений ідеологічними настановами, які вимагали одномірного, уніфікованого прочитання художніх текстів у межах марксистсько-ленінської доктрини. Попри це, вже в другій половині ХХ ст. окремі наукові праці засвідчують інтерес до глибинної структури літературного твору, його символіки, підтекстів, філософських смислів – тобто до аспектів, що наближують аналіз до герменевтичного бачення.

Інституціоналізація герменевтики як наукового методу в українській філології відбулася в 1990–2000-х роках. У цей період українські дослідники активно долучаються до глобального

теоретичного дискурсу: з'являються переклади праць Г.-Г. Гадамера [1], П. Рікера [2], Г. Яуса [3], Р. Барта [18], У. Еко [19] та ін., формуються герменевтичні школи, започатковуються між-дисциплінарні дослідницькі платформи. Герменевтика набуває значення не лише як інструмент аналізу художнього тексту, а й як метод дослідження культурних кодів, ідеологем, ментальних конструкцій і моделей ідентичності, що формують смислове поле літературного твору.

У межах сучасного українського літературознавства герменевтичний метод реалізується насамперед як прагнення до цілісного й контекстуального прочитання художнього тексту. Таке прочитання передбачає врахування не лише естетичної форми й тематичного змісту, а й історико-культурного контексту, інтертекстуальних зв'язків, символічних структур, авторської позиції та очікувань рецептивної аудиторії.

Сучасні інтерпретаційні практики охоплюють широкий спектр літературних явищ – від класичної спадщини (твори І. Франка, Лесі Українки, О. Кобилянської) до модерністського й постмодерністського письма (В. Шевчук, Л. Костенко, Ю. Андрухович, О. Забужко). Дослідницька увага зосереджується на питаннях ідентичності, жіночої суб'єктивності, наративних стратегій, а також на багаторівневому символізмі текстів, який відкриває можливості для поглибленого тлумачення.

Герменевтика набуває особливої ваги в аналізі постколоніального дискурсу, де процес інтерпретації тексту нерозривно пов'язаний із деконструкцією імперських наративів і виявленням автентичного голосу української культури. У цьому сенсі герменевтика постає не лише як інструмент інтелектуального аналізу, а й як засіб культурної репрезентації та національної ідентифікації.

Серед провідних представниць герменевтичного напрямку в українському літературознавстві варто виокремити М. Зубрицьку, яка активно розробляє теоретико-методологічні засади інтерпретації художнього тексту. У своїх працях вона поєднує герменевтичний аналіз із феноменологічним підходом, зокрема в осмисленні символіки, архетипних структур та екзистенційної проблематики. Її праця «Номо Legends: читання як соціокультурний феномен» [5] є однією з перших цілісних спроб узагальнення герменевтичного досвіду в українській філології.

Слід зазначити, що в сучасному українському літературознавстві герменевтичний підхід ефективно поєднується з іншими аналітичними стратегіями, зокрема культурологічною та феміністичною. Так, Т. Гундорова у праці «Femina melancholica. Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» [7] розглядає художній текст як простір символічного смислотворення, в якому читач виступає активним співтворцем значення. Її аналіз поєднує герменевтичне прочитання з вивченням культурних кодів і гендерних структур, що детермінують рецепцію тексту. Водночас М. Ільницький [6] у своїх інтерпретаціях української поезії ХХ ст. (модерністів і шістдесятників) звертається до герменевтичного аналізу міфопоетики, символічної системи, інтертекстуальних нашарувань і мовної образності. Такий підхід дозволяє виявити глибинні філософські сенси, зафіксовані в поетичних текстах, і реконструювати світоглядні моделі, приховані за художніми образами.

До кола дослідників, які активно використовують герменевтичну стратегію аналізу, також належать Н. Зборовська [10], В. Моренець [8], М. Гнатюк [20]. У своїх працях вони демонструють плідність герменевтики для осмислення жіночого письма, ідентичнісних трансформацій, феноменів пам'яті та забуття, а також для аналізу наративів національного буття, що формуються на перетині історичних травм, особистісного досвіду й культурної пам'яті.

Герменевтичний аналіз української літератури дозволяє по-новому осмислити твори, що відкриваються як багатошарові текстові структури, насичені символами, алюзіями та інтертекстуальними кодами. Так, драма Лесі Українки «Кассандра» [21] постає як потужне поле для герменевтичного прочитання: ідея пророчого слова, трагедія знання й глухота до істини утворюють семантичне ядро твору. Герменевтичне коло тут виявляється у діалозі між особистісним досвідом героїні та колективною міфологічною пам'яттю. Текст занурений у контекст античної

традиції, проте переосмислений крізь призму авторської філософії, що відкриває можливість для численних інтерпретацій. Проза О. Кобилянської, зокрема новела «Valse mélancolique» [22], також потребує герменевтичного підходу. Через символіку музики, простору й тілесності авторка формує знакову систему, що вимагає тлумачення в контексті культурної, екзистенційної та гендерної проблематики. Текст тут постає як автономна смислова структура, що перевищує рівень фабули й потребує активної інтерпретаторської взаємодії.

Герменевтичний підхід виявляється надзвичайно плідним і в аналізі художніх текстів українських авторів, зокрема в історико-філософській прозі та поезії, де глибина смислів часто виходить за межі прямої оповіді. Так, у творах В. Шевчука, особливо в його історико-метафізичній прозі, домінує наратив пошуку істини, сенсу, морального очищення. Його повість «Дім на горі» [23] розгортається не як лінійна розповідь, а як семіотичний простір, в якому символи, архетипи й міфологічні коди формують цілісну герменевтичну модель, що вимагає читачевої реконструкції. Поезія Л. Костенко також піддається глибокому герменевтичному аналізу. Її вірші характеризуються високим ступенем метафоричності, філософською насиченістю та поліфонією змістів. Поєднання особистісного й національного, історичного й позачасового утворює багаторівневий дискурс, в якому читач відіграє активну роль співтворця значення.

У творчості О. Забужко, зокрема в романі «Польові дослідження з українського сексу» [24], герменевтика виступає як інструмент виявлення культурних травм, ідентичнісних конфліктів та кореляцій між особистою і колективною пам'яттю. Літературний текст постає як поліфонічний простір, де смисли не є фіксованими, а розгортаються у взаємодії з досвідом читача. Інтерпретація в цьому випадку не зводиться до пошуку «єдино правильної істини», а стає шляхом самопізнання, артикуляції суб'єктності крізь мову, тілесність і наративну структуру.

Водночас розвиток цифрових технологій докорінно трансформує не лише способи створення та поширення літератури, а й самі механізми її інтерпретації. У добу цифрової культури герменевтика набуває нових модифікацій, адаптуючись до змінених умов рецепції тексту, нових форматів письма, візуально-текстової взаємодії та інтерактивного потенціалу цифрового середовища. Безумовно, цифрова герменевтика як науковий напрям виникає на перетині класичної інтерпретаційної традиції та цифрових гуманітаристичних практик. Вона враховує специфіку нових медіа, гіпертексту, інтерактивності, мультимодальності та алгоритмічного впливу. У цьому контексті читач більше не є лише тлумачем – він часто стає співавтором, який формує маршрут читання, обирає варіанти розвитку наративу або взаємодіє з текстом у форматі ігрового чи візуального досвіду. Цифрова герменевтика постає як необхідний інструмент для аналізу нових форм літературної комунікації, де текст дедалі частіше функціонує як динамічний інтерфейс. Вона дозволяє виявити нові модуси сенсоутворення, що виникають у результаті взаємодії між читачем, медіаформатом і цифровим середовищем, та досліджує, як «змінюються способи читання та конструювання смислу в гіпертекстуальному середовищі, де інтерпретація стає частиною колективного медійного досвіду» [25, с. 48]. Такий підхід відкриває перспективи для переосмислення ролі читача, розширення інтерпретативних стратегій та актуалізації української літератури в глобальному культурному просторі.

Для української літератури, яка активно інтегрується в цифровий простір (через електронні видання, онлайн-архіви, інтермедіальні проекти), постає потреба в нових герменевтичних стратегіях. Наприклад, проекти цифрового архівування спадщини українських класиків (платформи «Ізборник», «Слово», *eLibrary* тощо) створюють умови для відкритого доступу до текстів, що передбачає розширення читацької аудиторії та множинність інтерпретацій. Гіпертекстові твори, такі як візуальна поезія чи інтерактивна проза, що з'являються у соцмережах або мультимедійних платформах, ускладнюють традиційні підходи до аналізу. Тут герменевтичний метод повинен враховувати не лише мовний рівень, а й візуальний, технічний, навігаційний аспекти, що впливають на смислотворення. Водночас цифрова герменевтика також охоплює явище алгоритмічного читання – використання цифрових інструментів (наприклад,

стилометрії, тематичного моделювання, корпусного аналізу) для виявлення структурних закономірностей тексту. Це не заперечує людської інтерпретації, а доповнює її новими способами «бачення» тексту, які раніше були недоступні.

Висновки. Отже, у сучасному літературознавстві, що функціонує в умовах цифрової культури, герменевтика постає не лише як метод інтерпретації, а як інтегративна парадигма гуманітарного знання. Її еволюція від класичної теорії розуміння до адаптивного інструмента аналізу текстів у змінних комунікативних і медіаформатах свідчить про здатність герменевтики відповісти на виклики часу. В українському контексті герменевтика виконує роль не тільки методології, а й філософсько-культурної основи, що забезпечує цілісне осмислення літературного процесу як феномена, вкоріненого в національну й глобальну традиції. Такий підхід відкриває нові горизонти інтерпретації, уможливорюючи діалог між минулим і сучасним, текстом і читачем, локальним і універсальним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Gadamer H.-G. Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Tübingen : Mohr Siebeck, 1960.
2. Ricoeur P. Le Conflit des interprétations. Essais d'herméneutique. Paris : Seuil, 1969.
3. Jauss Hans Robert. Aesthetic Experience and Literary Hermeneutics. Translated by Michael Shaw. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1982.
4. Dilthey Wilhelm. Gesammelte Schriften (в 12 т.). Stuttgart, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1957–2004.
5. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен. Львів : Літопис, 2004. 352 с.
6. Ільницький М. М. Читаючи, перечитуючи... Літературознавчі статті, портрети, роздуми. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 320 с.
7. Гундорова Т. FEMINA MELANCHOLICA. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ, Критика, 2002. 272 с.
8. Моренець В. Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 327 с.
9. Павличко С. Д. Дискурс модернізму в українській літературі. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ: Либідь, 1999. 446, [1] с.
10. Зборовська Н. Перцепція феміністки у західноєвропейському дискурсі та українському письмі. Слово і Час. 2005. № 1. С. 50–61.
11. Лановик З. Б. Новітня літературознавча термінологія в герменевтичній концепції Вольфганга Ізера. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2006. № 26. pp. 54–57.
12. Origen of Alexandria. Commentary on Matthew. (Heine, R. E., Ed., 2017).
13. Augustine of Hippo. De doctrina Christiana [On Christian Doctrine]. 2009. Dover Publications.
14. Фома Аквінський. Про тлумачення Євангелія від Івана (Commentarium in Ioannem Evangelistam). Пер. з лат. Харків: Акта, 2010. 256 с.
15. Шляермахер Ф. Про релігію. Промови до освічених серед її зневажальників (Über die Religion. Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern). Пер. з нім. О. Огульчанського. К.: Юніверс, 2000. 256 с.
16. Gadamer H.-G. Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. 1960. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
17. Дубініна В. Герменевтична інтерпретація як порядок дискурсу. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2020. Вип. 4(25). С. 3–7. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/31052020/7054.
18. Barthes R. Le degré zéro de l'écriture. Paris, 1967.
19. Eco U. Lector in fabula: La cooperazione interpretativa nei testi narrativi. Milano, 1979.
20. Гнатюк М. Історико-літературна текстологія: когнітивний аспект. *Філологічні семінари*. 2010. Вип. 13. С. 85–93.
21. Українка Леся. Кассандра. *Українка Л.* Драматичні твори. Київ: Наукова думка, 1970. С. 229–314.
22. Кобилянська О. Valse mélancolique. *Кобилянська О.* Твори: У 5 т. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1993. С. 129–151.
23. Шевчук В. Дім на горі: Повість-містерія та новели з Містичного Кварталу. Київ: Дніпро, 1983. 429 с.

24. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. Київ: Факт, 2000. 240 с.

25. Ковальова І.О. Герменевтична та семіотична перспектива міжкультурної комунікації в українській літературі: стратегія взаєморозуміння в умовах глобалізації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Том 36 (75) № 4. Част. 2. С. 45–52. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.2/12>.

Дата надходження статті: 29.07.2025

Дата прийняття статті: 21.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025